

‘Tropenstijl’

‘Tropenstijl. Amusement en verstrooiing in de (post)koloniale pers’ heet de bundel die in 2011 verscheen bij KITLV Press in Leiden. Verschillende deskundigen leverden hun bijdrage over de pers in gebieden waar Nederland gekoloniseerd heeft. Het geheel is geredigeerd door Gerard Termorshuizen die jarenlang onderzoek deed naar de Nederlands-Indische literatuur en pers, en daarmee promoveerde. De foto op het voorplat toont ons een deftig uitzijnde heer die in zijn luxe luie stoel met een kopje koffie op een mooi antiek tafeltje, uitrust van zijn drukke werkzaamheden in het tropische Nederlands-Indië, lezend in een krant. Is dat hij zijn schoenen nog aan zijn vermoeide voeten heeft, een foutje van de fotograaf, of kan deze ‘moniman’ ieder moment weer opgeroepen worden om naar zijn drukke werk te gaan?

In z’n inleiding geeft Termorshuizen aan hoe de bundel tot stand gekomen is. In 2011 werd zijn boek ‘Realisten en reactionairen. Een geschiedenis van de Indisch-Nederlandse pers, 1905-1942’, gepresenteerd in Leiden. Daar ging een symposium aan vooraf onder de titel ‘Amusement in de koloniale pers’. De meeste van de op die dag gehouden lezingen zijn uitgewerkt tot de artikelen in deze bundel. Dat ‘amusement in de pers’ een vrijwel onbetreden onderzoeksgebied is, komt ook naar voren. Interessant is het dat amusement, bijvoorbeeld een feuilleton, gedicht, prent of zelfs een stripverhaaltje, niet alleen ontspannende maar ook vormende doelen kan hebben. Dat is uiteraard afhankelijk van het leespubliek van het betreffende blad. Voor verwende Indische Nederlanders is dat anders dan voor arme inlanders.

Het is goed dat Termorshuizen in zijn inleiding aandacht besteedt aan ‘K’ranti! De Surinaamse pers 1774-2008’. Hij schrijft hierover: “‘K’ranti!’ pretendeert niet meer te zijn dan een introductie tot de Surinaamse persgeschiedenis en beperkt zich daarom (in hoofdzaak) tot één thema. Dat dit thema het politieke aspect betreft, verbaast niet en lag zelfs voor de hand. Bij gebrek immers aan democratische instituties of het niet adequaat functioneren daarvan in de koloniën in het algemeen, gingen kranten en andere periodieken als vanzelf fungeren als uitlaatklep voor wat er leefde aan grieven, frustraties en verlangens. Dat verklaart waarom het maatschappelijke en politieke engagement een essentieel kenmerk is van de (post)koloniale pers.’

‘K’ranti!’ besteedt geen of weinig aandacht aan ‘amusement en verstrooiing’, maar geeft in veertien artikelen van verschillende deskundige auteurs de ontwikkeling van de Surinaamse pers tot 2008 in chronologische volgorde weer.

Wie wel aandacht krijgt in ‘Tropenstijl’ is ‘Winied’ van ‘de Ware Tijd’, in het artikel van Ellen de Vries, ‘De geboorte van Winied. De terugkeer van de satire in de Surinaamse pers’ (pp. 113-131). Dat past helemaal binnen de thematiek van de bundel. Waarom wij niet, ‘Literair’? Dat vragen we ons af, na 25 jaren over literatuur geschreven te hebben, met veel fragmenten, gedichten en steeds weer aandacht voor wat kinderen mooi en leuk vinden. Wij passen toch wel in het thema? Wim Rutgers schrijft in zijn bijdrage over de kranten in Curaçao, ‘Dicht en on dicht in en op de pers’, over de invloed van de verschillende bladen op de ontwikkeling van de literatuur. We zouden wensen dat er een onderzoek komt naar de invloed van ‘Literair’ op de Surinaamse literatuur.

Het eerste artikel, van Gerard Termorshuizen, ‘Een veelzijdig ontwikkelde, prettige en vrolijke vriend. Amusement in Indië’, is boeiend. Hij geeft uitstekend de sfeer van de in Indië wonende Europeanen weer: in 1870 waren dat er, exclusief de militairen, bijna 50.000, in 1900 ongeveer 90.000 en tot 1942 nam hun aantal toe tot 300.000. De meesten woonden op Java in de kuststeden en na 1900 maakten ook Bandoeng op West-Java en Medan op Sumatra een snelle ontwikkeling door. Hoewel er na 1900 steeds meer westers amusement kwam, leidden de vrouwen een leven van gigantische verveling en werkten de mannen zich bijna dood (zie de rustende man op het voorplat). De ontspannende naast de informatieve functie van de kranten was dan ook erg belangrijk. Een bekende figuur was de journalist/schrijver P.A. Daum. Hij schreef veel feuilletons, die later ook in boekvorm gebundeld zijn. Termorshuizen is heel positief over de kwaliteit van het werk van Daum. ‘Het nuttige werd verenigd met het aangename’, schrijft hij over hem. Niet iedereen is het daarover helemaal met hem eens. Lees ‘Yournal van Cynorney’ van Alfred Birney (2001), naar een weekjournaal op internet. Birney is een schrijver tussen twee culturen, die kritisch kijkt naar Daum en zijn bewonderaar Termorshuizen.

Naar aanleiding van het artikel van Termorshuizen herlas ik de roman van Louis Couperus uit 1900, ‘De stille kracht’, spelend in exact zo’n milieu van verveling, roddelpraat, erotische uitstapjes van vrouwen en keihard werken van de mannen om zoveel mogelijk geld te verdienen en hogerop te komen. Couperus beschrijft die koloniale sfeer in een kleine stad op Java beeldend en met humor. De centrale figuur is een resident van het koloniaal gezag, een man met een echt westerse inborst, wel met veel liefde en tederheid in zich. Hij denkt dat hij met zijn tact de Javaanse regenten aan kan; hij gelooft niet in de ‘stille kracht’, niet in de mystiek der zichtbare dingen... tot de ‘stille kracht’ toeslaat.

De vervreemding van de totoks (bakra’s) neemt met de verwestering na 1900 snel toe, evenals het verzet van de Indiërs. Met de strijd in de jaren veertig en de daarop volgende onafhankelijkheid verdwijnt de ‘Tropenstijl’ uit de media.

Zeven van de tien artikelen in 'Tropenstijl' gaan over Nederlands-Indië. Harry Poeze schrijft over het in Medan-Sumatra verschenen nationalistische dagblad in de eigen taal, 'Pewartu Deli'. Alles, ook feuilletons, stond bij deze krant in dienst van nationalistische bewustwording. Huib de Jonge heeft een artikel over het tijdschrift 'Aliran Baroe', dat zich richtte op de Indo-Arabisch minderheid in Indië met als doelen emancipatie van deze bevolkingsgroep en integratie in de Indische samenleving. Veel werd er in dit blad geschreven tegen de discriminatie van vrouwen en voor hun emancipatie. Toen, in de eerste helft van de twintigste eeuw, werd het dragen van sluiers al ter discussie gesteld! Ook feuilletons stonden in dienst van deze doelen.

Van Peter Zonneveld, verbonden aan de universiteit van Leiden, is het artikel over poëzie in Indische tijdschriften. Niet zozeer om de literaire kwaliteit zijn die interessant, maar ze zijn onthullend wat betreft de wereld van toen. De voorbeelden in het artikel doen me een beetje denken aan de vele gedichtjes van Alphons Levens in 'de Ware Tijd' over maatschappelijke onderwerpen. Van pershistoricus Angelie Sens is het artikel waarin ze laat zien hoe spotprenten en strips een rol speelden in de Indische pers van de eerste helft van de twintigste eeuw. 'Zonder Tom Poes zijn we onverkoopbaar' is de rake titel. Resten twee artikelen over de Indische pers, over de koloniale journalisten Willem Walraven en Karel Wybrands. Vooral de laatste was zeer populair binnen de koloniale journalistiek na 1900. 'Opinie en vermaak zijn bij hem tot een eenheid geworden', is een uitspraak van de auteur Gerard Termorshuizen.

En dan nog de drie artikelen die niet over het koloniale Indië gaan. Belangrijk is dat van Wim Rutgers over de Curaçaose pers. Centraal daarin staan de bijdragen die de liberale bladen willen leveren aan maatschappelijke ontwikkeling en de katholieke aan missionering. Na de Tweede Wereldoorlog speelt gelukkig ook humor een rol in de pers van het eiland.

Olf Praamsma geeft een eerste verkenning van de Nederlandstalige literatuur van Zuid-Afrika, van kort na 1800 tot in de jaren twintig van de vorige eeuw. En tot slot 'Winied', zoals deze columns in 'de Ware Tijd' beschreven zijn door Ellen de Vries. Ze geeft duidelijk aan hoe de Surinaamse pers na 1987 langzaam oprabbelt na een periode van zware censuur en intimidatie. Met 'Winied' keerde de humor terug. Ellen de Vries steekt ons een hart onder de riem met dit artikel dat helaas in verband met de huidige situatie in ons land weer actueel kan worden.

Mijn conclusie over de bundel: we zien duidelijk twee functies van een 'luchtige stijl'. De ene is amusement dat de verveling van verwende mensen kan doen vergeten. De andere is gericht op de bevolking van de koloniën zelf en geeft van binnenuit een stoot tot emancipatie, maar kan ook gericht zijn op koloniale waarden, zoals het christendom (Curaçao). Winied hoort daar niet bij, is een veelkoppige creatieve columnist uit een onafhankelijk land, al waren er Nederlandse journalisten bij betrokken in de beginfase.

Wat deze bundel ons meegeeft is het positieve dat wij al een geschiedenis van onze pers hebben in 'K'ranti!', maar dat vanuit Suriname meer onderzoek gedaan kan worden naar de invloed van de pers, niet alleen op de politiek, maar ook op kunst en cultuur, opvoeding en maatschappelijke ontwikkelingen. We zien dat de kranten er momenteel vol mee staan en dat kan vastgelegd worden middels onderzoek.

Els Moor

Gerard Termorshuizen (redactie): 'Tropenstijl. Amusement en verstrooiing in de (post)koloniale pers'. Leiden: KITLV Press, 2011. ISBN 978 90 6718 385 7